

THE STATUTE OF THE POSSESSIVE PRONOUN IN ROMANIAN LANGUAGE

Ștefan Găitănanu
Prof., PhD, University of Pitești

*Abstract: The Statute of the Possessive Pronoun in Romanian Language. Since two references are involved in the expressions like *al meu* (mine), these expressions have different interpretations in terms of dissociation / non-dissociation of the group. The present study analyzes and hierarchizes the arguments, drawing a conclusion based on the language facts, according to current grammatical norms.*

Keywords: reference, substitute, collocation, cohesion, dissociation

1. Lucrările recente, ce se instituie ca normative în gramatica limbii române, oferă două soluții interpretative diferite asupra pronumelui posesiv, ambele fiind restrictive și invalidante, referitor la statutul funcțional al clasei: încadrarea fie la pronumele personal, fie la adjectiv.

Aceste teorii sunt noi în aparență, întrucât reiau, aproximativ cu aceleași argumente, teorii formulate cu circa o jumătate de secol înainte (cf. teoria despre adjectiv: Pottier, 1958, pp. 35-37; teoria despre genitiv: Manoliu Manea, 1968, pp. 48-64).

1.1. Astfel, GALR, 2008, desființează în teorie clasa posesivelor, considerând că toate formele acestuia sunt forme de genitiv ale pronumelui personal (în limba română, ca și în limba latină unde se foloseau într-un număr foarte restrâns de contexte semantic determinate, nu există forme de genitiv pentru pronumele deictice, de persoanele I și a II-a, singular și plural).

Nu se ia însă o decizie clară, chiar dacă argumentația anterioară era insistentă: „**Dacă** se acordă prioritate acestor argumente, posesivul **poate fi interpretat** (sublinierea noastră, Șt.G.) ca formă de genitiv a pronumelui personal” (p. 237).

Aceasta este însă o simplă teorie, pe care autoarea însăși o abandonase încă de la pagina 196, când la descrierea flexiunii pronominale, la formele de genitiv pentru *eu, tu, noi, voi*, nu fuseseră trecute. Se înțelege că argumentele formulate de Maria Manoliu Manea în 1968, sub titlul *Există pronume posesive în limba română*, reluate cu multă insistență, nu fuseseră suficient de convingătoare, din moment ce nu li se dăduse șansa de a se impune.

Maria Manoliu Manea arătase că „Dacă întotdeauna pronumele posesiv poate fi înlocuit prin substantiv în genitiv (... p. 55) în limba română contemporană pronumele posesive se comportă - din punctul de vedere al distribuției și al funcției morfemelor componente – ca forme accentuate de genitiv ale pronumelor personale” (Ibidem, p. 64), deoarece „Nu există niciun context în care să poată apărea pronumele posesiv și din care să fie excluse pronumele personale accentuate în genitiv și nici invers” (Ibidem, p. 62).

Este invocat și criteriul semantic și se ajunge la aceeași concluzie: „Considerarea pronumelor personale posesive ca o parte de vorbire distinctă de cea a pronumelor personale nu se justifică nici din punct de vedere semantic” (Ibidem).

Există însă un impediment decisiv în validarea acestei teorii: problema acordului. În limba latină, posesivul, și ca pronume și ca adjectiv pronominal se acorda întotdeauna cu referentul posedat în gen, număr și caz, fie prin substituție (pronume posesiv: *Caesar nostros appellat= Caesar îi cheamă pe ai noștri*), fie prin determinare (adjectiv pronominal posesiv: *Caesar milites nostros appellat= Caesar îi cheamă pe soldații noștri*). Deosebirea era că în

latină existau forme diferite și în funcție de caz, lucru care în română s-a pierdut, pentru că româna realizează marcajul cauzal numai la centrul de grup (cu excepția adjectivelor demonstrative), nu și în postpunere (ca în declinarea atomistică din latină).

Această trăsătură de pronume determinativ s-a păstrat în română, ceea ce încadrează pronumele posesiv în subclasa personalelor determinative (cf. Găitănanu, 2008, pp. 50-51), alături de pronumele de întărire. Dar pronumele personal (cu formele lui de politețe) și cel reflexiv fac parte din subclasa personalelor nedeterminative (nu există **adjectiv pronominal personal* sau **adjectiv pronominal reflexiv*). În schimb, există *adjectiv pronominal posesiv* și existența acordului nu este afirmată de vreo teorie, ci probată de faptele de limbă: *băiatul/fata/băieții/fetele – meu/mea/mei/mele...* Acordul le-ar încadra, în contextele respective, la adjectivele pronominale, dar se arată că „Acordul în gen, număr și caz cu substantivul regent nu este un indiciu suficient, pentru a putea permite încadrarea posesivelor la adjective” (Manoliu Manea, 1968, p. 55). Este suficient. Chiar dacă, așa cum se arată, există contexte în care *meu, tău, său...* se acordă și cu *al, a, ai, ale* și cu articolul din structura prepozițiilor cu genitivul, tot de acord este vorba. Or, acord nu se întâmplă prin determinare în niciun context al pronumelor personale.

În gramatica normativă se insistă pe reorganizarea clasei, invocându-se restructurarea elementelor în procesul de evoluție al latinei la română: „... adjectivul posesiv latinesc a fost recategorizat în limba română ca pronume personal în genitiv, completând lacunele lexicale din sistemul pronumelui personal” (GALR, I, 2008, p. 237). Lacunele respective existau și în latină, de unde le-am moștenit, numai că în latină, într-un context ca *frater meus, meus* era adjectiv (=fratele meu, nu fratelealui meu).

Cât despre acord, dacă se ignoră faptele de limbă, se poate afirma orice: „acordul nu mai are rol de marcarea a coeziunii sintactice în cadrul grupului nominal, ci a dobândit rol semantico-referențial de punere în relație a posesorului cu obiectul posedat din cadrul grupului posesiv” (Ibidem).

1.2. Teoria despre valoarea adjectivală a fost reluată în GBLR, 2016, în capitolul despre *Adjectivul pronominal posesiv*, în care, spre deosebire de GALR (în ciuda demonstrației despre genitivul pronumelui personal, aceasta rămăsese la interpretarea tradițională ca pronume și adjectiv pronominal posesiv) se conchide că „în privința statutului lexemului posesiv (...) vom interpreta acest lexem ca o specie pronominală distinctă, care nu are decât valoare adjectivală (asemenea pronominalului de întărire...)” (GBLR, 2016, p. 121).

Așa cum s-a văzut, Maria Manoliu Manea nu fusese de acord cu încadrarea lor la adjective minimalizând acordul în gen, număr și caz. În schimb, se arătase, „morfemele posesivului care se combină cu morfemul de persoană se schimbă și în funcție de *al* și de prepoziția regentă” (Manoliu Manea, 1968, p. 55). Acest lucru se arătase și în lucrarea recentă când, pentru a se demonstra caracterul hibrid, se împărțise posesibil în două: lexemul, (radicalul) exprima persoana și numărul posesorului; flectivul (desinențele) era acordat mecanic cu obiectul posedat. Într-un singur context, din șase, se întâmplă acordul posesorului cu expresia obiectului posedat: *ei(m., pl.)* → *băiatul nostru* (m., sg.); *pixul nostru* (n.,sg.); *fata noastră* (f., sg.); *băieții noștri(m., pl.)*; *pixurile noastre* (n.,pl.); *fetele noastre* (f., pl.).

Pe lângă acest obstacol, considerat important în neconsiderarea posesivului ca adjectiv, Manoliu Manea invocase și faptul că, spre deosebire de substantivele în genitiv, care pot înlocui toate formele de posesiv, există contexte în care posesivul nu poate înlocui un adjectiv și invers. Se dau două exemple: *Aleargă frumos* - **Aleargă meu* (exemplul este greșit, pentru că, în

expresia citată, *frumos* nu este adjectiv, ci adverb); *contra mea* - **contra frumos*, de unde se deduce că, cel puțin în acest context, *meu* nu este adjectiv. În mod similar: *al meu* - **al frumos*.

Acesta este, se pare, argumentul care a determinat ca GBLR să considere că atunci când urmează unei prepoziții sau locuțiunii prepoziționale cu genitivul, secvențele *meu*, *mea*, *mei*, *mele*... sunt pronume personale la genitiv. Se dau ca exemple: *contra mea*, *dedesubtul său* (nu **contra a mea*, **dedesubtul al meu*). Exemplele sunt greșite, deoarece în *contra a mea*, prepoziția *contra* are în structură articolul, ca și *dedesubtul*, nemaifiind permisă folosirea mărcii *a*, respectiv *al*.

Explicațiile sunt în consecință: „Aceste contexte sunt încă un exemplu al interferenței posesiv-genitiv; forma posesivă substituie un locutor / alocutor recuperabil contextual și funcționează ca pronume personal în genitiv, pentru că sensul posesiv, (de a trimite la un posesor) dispare în aceste contexte” (GBLR, 2016, p. 126). În realitate, posesorul este recuperat din context tocmai prin prezența articolului (*Eu – în fața mea/dedesubtul meu; Tu – în fața ta/dedesubtul tău* etc...) ceea ce obligă la acordul cu articolul, care, oricum, este formal: *contra mea; dedesubtul meu*...

Deși în toate contextele, posesivul poate fi înlocuit cu un pronume personal/substantiv în genitiv se consideră că „Acest argument (distribuțional) nu este suficient însă de a considera că adjectivul posesiv în ansamblu este o formă de genitiv a pronumelui personal (nu se pot trece cu vederea trăsăturile de acord cu regentul, caracteristici tipic adjectivale ale posesivului, și diferențele distribuționale dintre grupul nominal în genitiv și adjectivul pronominal posesiv)” (Ibidem, p. 126).

Trăsăturile de acord cu regentul trebuie însă considerate în același fel și în contextele *contra mea*, *în fața ta; dedesubtul tău, în spatele tău* etc.

Pe de altă parte, diferențele distribuționale dintre nominalul în genitiv și adjectivul pronominal posesiv sunt acestea: numele (substantiv, pronume, numeral) în genitiv poate sta în toate contextele în care apare un posesiv. Adjectivul, în schimb, poate să înlocuiască un posesiv în toate contextele caracterizate prin postpunere, mai puțin în două dintre ele: *contra mea* - **contra frumoasă; al meu* - **al frumos*. GBLR le tratează însă diferit: în *dedesubtul meu* consideră că *meu* este pronume personal în genitiv, iar în *al meu*, adjectiv pronominal posesiv, chiar dacă, în ambele situații, se poate constata existența acordului și imposibilitatea substituției cu un adjectiv.

2. Gramaticalizarea prin adiacență. Gramaticienii nu s-au întrebat până acum de ce posesivul *meu, tău, său*... cere lângă el articolul hotărât (=adiacență). Deși s-a afirmat că posesivul apare în adiacența articolului hotărât („posesivul este adiacent unui nominal articulat hotărât” - GBLR, 2008, p. 234), nu s-a observat, atunci când apare după *al*, dacă nu cumva este implicat tot articolul hotărât.

După cum s-a arătat, în limba latină se făcea deosebirea între pronumele posesiv (când apărea singur) și adjectivul pronominal posesiv, când determina un substantiv. Conform GALR, situația se întâlnește și în română: *Copilul meu citește – Al meu citește*. S-a constatat, de asemenea, că „În cadrul relației de posesie, obiect posedat – posesor, posesivul este al doilea termen” (Ibidem, p. 232) Aceasta este situația prototipică, cealaltă, cu antepunerea, se întâlnește „în construcții poetice, învechite” (Ibidem).

În limba latină, secvențele *meus, tuus, suus*... fie că erau în antepunere, fie în postpunere, primeau de fiecare dată desinențe de gen, număr și caz. Un pronume ca *meus* se declina astfel: N = *meus*, G = *mei*, D = *meo*, Ac = *meum*, Abl = *meo*, V = *meus/mi*.

În limba română, dispărând declinarea atomistică (marcarea desinențelor, inclusiv a celei cazuale, la ambele componente ale sintagmei; cf. în limba actuală, la demonstrative: *elevului acestuia*; în limba veche: *Fecioarei Mariei*), posesivul trebuia să-și refacă desinențele cazuale, în special cele de genitiv și dativ care nu intrau în omonimie cu nominativul. S-a recurs la articol, deoarece acesta, evoluat din pronume, și-a păstrat flexiunea. Implicarea articolului în exprimarea opozițiilor cazuale este evidentă chiar pentru limba română actuală: formele de genitiv-dativ pentru substantivul *băiat*, de exemplu, implică, indispensabil, articolul: *unui băiat/ băiatului*.

Anumite încercări de forme specifice au existat și pentru pronumele posesiv: *alui meu, alei mele, alor mei/mele*. „În limba actuală, structurile cu *al*, la genitiv-dativ singular nu sunt folosite (deși sunt înregistrate forme arhaice și populare (*alui, alei*)” (cf. GALR, 2008, p. 235). Aceste forme au intrat în desuetudine, deoarece cazul a trecut prin postpunere la substantiv, iar posesivul l-a preluat prin acord: *Cartea alui meu copil – Cartea copilului meu*.

Adiacența articolului hotărât era necesară, deoarece articolul reprezenta marcajul cazual, alături de cel de gen și număr, chiar dacă, până la urmă, prin dispariția declinării atomistice, s-a dovedit inutilă, formal rămânând marcate numai genul și numărul.

Dar nu în toate contextele articolul hotărât se află în imediata vecinătate cu posesivul. Pentru a realiza aceasta, limba a recurs la anumite elemente-suport:

- adjective: *frumosul băiat al meu – frumosul meu băiat*;
- prepoziția latinească *ad*: *ad + illum = al, ad + illa = a, ad + ilii = ai, ad + illae = ale* (cf. Dimitrescu, 1978, p. 237);
- adverbe: *înainte + a = înaintea; dedesubt + l = dedesubtul...*;
- locuțiuni adverbiale: *în față + a = în fața; în jur + l = în jurul; în spate + le = în spatele...*

În toate aceste secvențe se observă prezența articolului hotărât, cu care posesivul se acordă, putând fi revendicat statutul adjectival.

Că, atunci când se află după prepoziții sau locuțiuni prepoziționale cu genitivul, posesivul, datorită acordului, nu este în genitiv se poate observa în urma unei demonstrații prin acord. Astfel, în expresia *în fața mea* posesivul *mea* (se îndeplinește condiția de adiacență a articolului hotărât) se acordă cu articolul, dar, prin el și cu substantivul din structura internă a locuțiunii prepoziționale, care, având prepoziția *în*, este în acuzativ. În situația prepoziției cu genitivul, care nu are un substantiv în structura internă, posesivul se acordă cu articolul, care îndeplinește rolul de marcator al valorilor de gen, număr și caz. Faptele de limbă probează, cum s-a văzut, acest lucru: *înaintea mea – împrejurul meu*.

3. Statutul prepoziției articulate *al, a, ai, ale*. Cercetarea gramaticală actuală pare să nu mai respecte opoziția pronume – adjectiv pronominal din latină: *Nostros appellamus* (pronume posesiv) – *Nostros amicos appellamus* (adjectiv pronominal posesiv); *Pe ai noștri îi chemăm – Pe prietenii noștri îi chemăm*. Aceasta constă în a nu-l mai considera pe *al meu* ca pronume posesiv, ci în a-l disocia în pronume semiindependent *al* și adjectivul pronominal posesiv *meu*, eventual, acesta din urmă, cu funcție de atribut pe lângă *al*.

Gramatica normativă ne întâmpină tot cu o indecizie în ceea ce privește statutul lui *al*. Astfel, după e se analizează tipurile de contexte în care apare și trăsăturile acestora, se concluzionează: „Dacă se acordă prioritate diferențelor de comportament semantico-referențial în cele două ocurențe, vom distinge două unități lexicale omonime: al_1 – formant în structura posesivului (...); al_2 – pronume demonstrativ semiindependent” (GALR, 2008, p. 235). Pentru toate contextele însă, „Dacă se acordă prioritate asemănărilor de comportament relațional și semantico-referențial dintre cele două ocurențe, vom inventaria un singur element *al* (...) va fi

interpretat, în toate ocurențele, morfem suplimentar de marcarea a relației de posesie” (Ibidem, p. 236). Este un morfem al posesorului, pe care nu-l referențiază (are cu el doar o relație anaforică/cataforică, impusă de principiul economiei limbii), indicând, ca marcă, numai sensurile gramaticale de gen, număr și caz. Nereferențializarea este demonstrată de faptul că nu poate apărea niciodată singur, ci numai însoțit de G/Pos: *El citește, Acesta citește, *Al citește*.

Dacă este interpretat ca morfem înseamnă că nu poate primi funcție sintactică, respectându-se statutul de formant. Dar, la subcapitolul *Pronumelesemiindependente*, gramatica normativă îl inventariază ca atare, atât în precedența unui posesiv, cât și a unui genitiv: *Al meu e vechi, al Ioanei e nou*.

Problema nu rezidă în a-l considera într-un fel sau altul (morfem posesiv sau pronume semiindependent), ci a-i atribui sau nu, în raport cu proprietățile sale, funcție sintactică.

După cum s-a arătat, el nu poate apărea singur, ci doar însoțit de G.Pos, deoarece nu are semantism propriu (GALR, 2008, p. 246: „este lipsit de semantică proprie”). Înseamnă că el nu funcționează singur și, în consecință, nu poate primi funcție proprie (se respectă astfel principiul corespondenței dintre funcțiile sintactice și funcțiile referențiale). În GBLR, 2016 se consideră că „fiecare element al grupării, are independență referențială (...) conferindu-le independență în segmentarea sintactică” (p. 127). Dar independență referențială nu poate avea un element care este lipsit de semantică proprie și care niciodată nu poate apărea singur în enunț, decât împreună cu altă componentă cu care este în relația de posesie.

În realitate, pronumele posesiv este un pronume sintagmatic (sintagma este unitatea sintactică relațională, ce exprimă o relație între două elemente), care funcționează ca grup. Caracterul unitar este dat: de reducția semantismului posesorului și de faptul că mărcile gramaticale ale obiectului posedat sunt cele care se impun asupra întregului grup, în contradicție, de cele mai multe ori, cu cele ale posesorului, așa cum s-a văzut: *Ei (m, pl) – cartea noastră – a noastră (f., sg.)...*

Analiza împreună se aplică nu numai în cazul prepoziției *ad* ca element-suport al articolului, ci și în cazul prepozițiilor cu genitivul.

În realitate, morfemul posesiv poate fi, prin convenție gramaticală, denumit chiar pronume semiindependent, cu excepțiile semnalate: *Al meu băiat, O carte a mea; Această carte a mea; Harnicii copii ai mei, Fetele frumoase ale mele; Al vecinului băiat; O carte a mamei etc.* În aceste secvențe se consideră că *al, a, ai, ale* sunt mărci posesiv- genitivale, adică morfeme posesive, afuncționale, întrucât nu mai pot exprima obiectul posedat, existent deja în enunț.

Problema se poate tranșa în analiză. Astfel, *Al meu citește - al meu* = Subiect simplu: „al” (pron. sind, m, sg, N); „meu” (adj. pos., acordat în gnc, cu „al”); *Al vecinului citește - al vecinului* = Subiect simplu: „al” (pron.sind, m,sg,N); „vecinului” (substantiv, simplu, comun, m, sg, G, det.hot. „lui”).

În acest fel se face și segmentarea propusă de GBLR, 2016, p. 410: [_{G_NPRON}*Ai* [_{Pos}]_S *au câștigat*.

4. Concluzii. Pronumele posesiv este un pronume sintagmatic care exprimă relația de posesie. Caracterul unitar este dat de faptul că exprimă o singură relație între două elemente (obiect posedat și posesor) care s-au contopit într-un grup prin anumite modificări pe care le-a suferit fiecare: posesorul a impus, indiferent de context, adiacența cu un articol hotărât, atașat direct sau prin analogie obiectului posedat; obiectul posedat, în schimb, a impus mărcile de gen, număr și caz posesorului, indiferent de persoana, genul și numărul acestuia. Substitutul obiectului posedat (*al, a, ai, ale*) a fost denumit în diferite feluri: articol posesiv sau genitival, articol anaforic, pronume semiindependent. Este în esență un morfem posesiv, deoarece nu

exprimă decât sensurile gramaticale de gen, număr și caz, fiind lipsit de semantism propriu. Statutul anaforic/cataforic de substitut îi conferă calitatea de a participa la funcția sintactică pe care nu o poate îndeplini niciodată singur, deoarece nu poate apărea niciodată singur în enunț.

BIBLIOGRAPHY

Dimitrescu, Fl. (Coordonator), *Istoria limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.

GALR, I, - V.Guțu Romalo (Coordonator), *Gramatica limbii române, I, Cuvântul*, București, Editura Academiei Române, 2008.

Găitănanu, Șt., *Probleme de gramatică*, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2008.

GBLR - G. Pană Dindelegan (Coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016.

Manoliu Manea, M., *Sistematica substitutelor în româna contemporană standard*, București, Editura Academiei Române, 1968.

Pottier, B., *Introduction à l'étude de la philologie hispanique*, Paris –Bordeaux, 1958.